

Małgorzata Pawikowska

Typy semantyczno-strukturalne nazwisk dawnych mieszkańców parafii Strzegowo na północnym Mazowszu (1781-1825)

Prace Językoznawcze 13, 195-205

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Małgorzata Pawikowska
Olsztyn

Typy semantyczno-strukturalne nazwisk dawnych mieszkańców parafii Strzegowo na północnym Mazowszu (1781–1825)

The semantic and structural types of old surnames of the parish dwellers of Strzegowo in the north Mazovia from 1781 to 1825

The subject of the article refers to the surnames of the inhabitants of Strzegowo in Mazovia from 1781 to 1825.

Słowa kluczowe: Mazowsze, Strzegowo, onomastyka, antroponimia, nazwiska
Key words: Mazovia, Strzegowo, onomastics, anthroponymy, surnames

Strzegowo, leżące nad Wkrą, w bliskim sąsiedztwie Mławy, Głinojecka i Ciechanowa, jest jedną z najstarszych miejscowości na północnym Mazowszu (Panasiuk 2007, s. 9). Nazwa wsi została utworzona sufiksem dzierżawczym *-owo* od nazwy osobowej **Strzeg* : im. *Strzeżymir*, *Strzeżysław*; ap. *strzec*, *strzegę* (K. Zierhoffer 1957, s. 349; Rospond 1984, s. 371).

Pierwszą wzmiankę o przynależności Strzegowa do kasztelanii płockiej można znaleźć w dokumencie księcia Bolesława III z 1349 r. (SG, s. 454). Na początku XV w. właścicielem wsi był sędzia płocki Stanisław ze Strzegowa, założyciel kościoła parafialnego (Jasiński 1996, s. 266). W późniejszych latach miejscowość należała do rodziny Mdzewskich oraz do Rościszewskich. W 1756 r. ówczesny właściciel Strzegowa Andrzej Mdzewski wybudował tutaj drewniany kościół. Następnie w 1855 r. Karol Juliusz Rokicki odkupił dobra strzegowskie od Ludwiki z Mdzewskich Sokołowskiej. Od drugiej połowy XIX w. miejscowość należała kolejno do Aleksandra Karpińskiego, Gabriela Ossowskiego oraz Augusta Wilhelma Bonkego. Na przełomie XIX i XX w., w wyniku wydzierżawienia dóbr przez ostatniego z właścicieli, majątek podupadł i został podzielony na kilkanaście części (Jasiński 1996, s. 265).

Przedmiotem niniejszego artykułu jest analiza semantyczno-strukturalna ponad 400 nazwisk mieszkańców wspomnianej parafii. Badany materiał onimiczny wyekscerpowałam z ksiąg chrztów, zaślubin oraz zgonów ogólnego sumariusza parafii strzegowskiej, zawierającego nazwy osobowe z lat 1781–1825. Sumariusz został sporządzony w 1854 r., a zapisane w nim informacje są kopiami strzegowskich akt metrykalnych. Do dzisiejszych czasów dokument zachował się w stanie bardzo dobrym. Obecnie sumariusz znajduje się w mławskim oddziale Archiwum Państwowego Miasta Stołecznego Warszawy.

Przeprowadzona przeze mnie analiza objęła zarówno nazwiska mężczyzn, jak i kobiet. Nazwiska mężczyzn sklasyfikowałam, opierając się na podziale Józefa Bubaka, zamieszczonym w pracy *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego* (Bubak 1986, s. 39–40). Podział ten rozszerzyłam o nazwiska tzw. modelowe (strukturalne) oraz nazwiska pochodzenia obcego.

Największą grupę stanowią nazwiska odmiejscowe, tworzone sufiksem *-ski* lub jego wariantami (169 form). Nazwiska zakończone przyrostkiem *-ski* są „z pochodzenia przymiotnikami od nazw miejscowych” (Rymut 1991, s. 50). Sufiks *-ski* wskazywał na związek osoby noszącej nazwisko z nazwą miejscową – sygnalizował pochodzenie z tej miejscowości, zamieszkiwanie w niej lub jej posiadanie (Rymut 1991, s. 50).

Siedemnaście nazwisk zostało utworzonych od nazw miejscowości znajdujących się w najbliższej okolicy Strzegowa (w dzisiejszym powiecie mławskim, według NMP w dawnym województwie ciechanowskim i olsztyńskim), np. *Bońkowski* (: n. m. *Bońkowo* NMP, gm. Radzanów, 20 km od Mławy, woj. ciechanowskie; por. także *Bońki* NMP, gm. Płońsk, woj. ciechanowskie); *Giżyński* (: n. m. *Giżyn* NMP, gm. Strzegowo-Osada, woj. ciechanowskie); *Krzywkowski* (: n. m. *Krzywki* NMP, gm. Szreńsk i Kuczbork-Osada, 15 km od Żuromina, woj. ciechanowskie); *Kuskowski* (: n. m. *Kuskowo* NMP, gm. Strzegowo-Osada, woj. ciechanowskie); *Mdzewski* (: n. m. *Mdzewo* NMP, gm. Strzegowo-Osada, woj. ciechanowskie); *Nidzowski* (: n. m. *Nidzgora* NMP, gm. Kuczbork-Osada, woj. ciechanowskie); *Przychodzki* (: n. m. *Przychód* SM, pow. mławski); *Rydzeński* z *iN > eN* (: n. m. *Rydzyn* SM, gm. Strzegowo, pow. mławski); *Szydłowski* (: n. m. *Szydłowo* SM, pow. mławski); *Załęski* (: n. m. *Załęże* SM, pow. mławski); *Zgliczeński* z *iN > eN* (: n. m. *Zgliczyn* SM, pow. mławski).

Wiele nazwisk jest motywowanych nazwami miejscowości z byłego województwa ciechanowskiego (27 form): np. *Bieńkowski* (: n. m. *Bieńki* NMP, woj. ciechanowskie); *Bojanowski* (: n. m. *Bojanowo* NMP, woj. ciechanowskie, por. także n. m. *Bojany* NMP, woj. ostrołęckie); *Charzyński* (: n. m. *Charzyny* NMP, woj. ciechanowskie); *Chyczewski* (: n. m. *Chyczewo* NMP, woj. ciechanowskie); *Działdowski* (: n. m. *Działdowo* NMP, woj. ciechanowskie); *Dzieliński* (: n. m. *Dzielin* NMP, woj. ciechanowskie); *Humięcki* i *Umięcki* z redukcją nagłosowego *h-*

(: n. m. *Humięcino* NMP, woj. ciechanowskie); *Kołąkowski* (: n. m. *Kołąki* NMP, woj. ciechanowskie); *Koziebrodzki* (: n. m. *Koziebrody* NMP, woj. ciechanowskie); *Kraszewski* (: n. m. *Kraszewo* NMP, woj. ciechanowskie); *Purzycki* (: n. m. *Purzyce* SM, pow. ciechanowski, daw. woj. ciechanowskie); *Rutkowski* (: n. m. *Rutki* SM, pow. ciechanowski, daw. woj. ciechanowskie); *Rzeczkowski* (: n. m. *Rzeczki* SM, pow. ciechanowski, daw. woj. ciechanowskie); *Sieklucki* (: n. m. *Siekluki* SM, pow. płoński, daw. woj. ciechanowskie); *Siemiątkowski* (: n. m. *Siemiątkowo* SM, pow. żuromiński, daw. woj. ciechanowskie); *Ślubowski* (: n. m. *Ślubowo* SM, pow. ciechanowski, daw. woj. ciechanowskie); *Wierzbowiecki* (: n. m. *Wierzbówiec* SM, pow. płoński, daw. woj. ciechanowskie); *Wilewski* (: n. m. *Wilewo* SM, pow. żuromiński, daw. woj. ciechanowskie).

Podstawę 47 nazwisk stanowią nazwy mazowieckich miejscowości z byłych sąsiednich województw w stosunku do województwa ciechanowskiego: płockiego, warszawskiego, siedleckiego, ostrołęckiego, łomżyńskiego, np. *Bartkowski* (n. m. *Bartki* NMP, woj. łomżyńskie; n. m. *Bartków* NMP, woj. siedleckie); *Bączkowski* (: n. m. *Bączki* NMP, woj. łomż.); *Białoskurski* (: n. m. *Białoskóry* NMP, woj. płockie); *Bromirski* z *er(z) > ir* (: n. m. *Bromierz* NMP, woj. płockie); *Cędrawski* (: n. m. *Cendrowice* NMP, woj. warszawskie); *Cybulski* (: n. m. *Cybulice* NMP, woj. warszawskie; n. m. *Cybulin*, woj. płockie); *Czachorowski* (: n. m. nieist. *Czachory* NMP, woj. płockie; por. także n. m. *Czachory* NMP, woj. kaliskie); *Czaplicki* (: n. m. *Czaplice* NMP, woj. ostrołęckie); *Daniszewski* (: n. m. *Daniszewo* NMP, woj. płockie i woj. ostrołęckie); *Dzwonkowski* (: n. m. *Dzwonek* NMP, woj. ostrołęckie); *Gadomski* (: n. m. *Gadomiec* NMP, woj. ostrołęckie); *Goćławski* (: n. m. *Goćław* NMP, woj. siedleckie lub obecnie *Goćław* NMP – cz. Warszawy); *Grajewski* (: n. m. *Grajewo* NMP, woj. łomżyńskie); *Gutowski* (: n. m. *Gutowo* NMP, woj. płockie); *Karwowski* (: n. m. *Karwo* NMP, woj. łomżyńskie i woj. płockie); *Kęsicki* (: n. m. *Kęsice* NMP, woj. płockie); *Klimaszewski* (: n. m. *Klimasze* NMP, woj. płockie); *Malanowski* (: n. m. *Malanowo* NMP, woj. płockie); *Małowiedzki* (: n. m. *Małowidz* NMP, woj. ostrołęckie); *Mioduszewski* (: n. m. *Miodusy* NMP, woj. płockie); *Nakielski* (: n. m. *Nakieł* NMP, woj. ostrołęckie); *Napiórkowski* (: n. m. *Napiórki* NMP, woj. ostrołęckie); *Ossowski* (: n. m. *Ossów* SM, pow. warszawski, daw. woj. warszawskie); *Siemiński* (: n. m. *Siemienie* SM, pow. płocki, daw. woj. płockie); *Śledziwski* (: n. m. *Śledzie* SW, pow. zambrowski, daw. woj. łomżyńskie); *Słomkowski* (: n. m. *Słomków* SM, pow. gostyniński, daw. woj. płockie); *Zgagowski* (: n. m. *Zgagowo* SM, pow. sierpecki, daw. woj. płockie).

Szesnaście nazwisk pochodzi od nazw miejscowości, leżących w byłych województwach znacznie oddalonych od Strzegowa, np. *Bartlewski* (: n. m. *Bartel Wielki* NMP, woj. gdańskie; *Bartlewo* NMP, woj. toruńskie); *Hyżewski* (: n. m. *Chyże* NMP, woj. zamojskie); *Sieradzki* (: n. m. *Sieradz* SM, woj. łódzkie); *Skibicki* (: n. m. *Skibice*, pow. włocławski, woj. kujawsko-pomorskie i pow. zamojski,

woj. lubelskie); *Śmigiełski* (: n. m. *Śmigiel* SM, pow. kościański, woj. wielkopolskie); *Tucholski* (: n. m. *Tuchola* SM, pow. tucholski, woj. kujawsko-pomorskie; także pow. międzychodzki, woj. wielkopolskie).

W przypadku 62 nazwisk trudno jest wskazać region, z którego pochodzi motywująca nazwisko nazwa miejscowa – dotyczy to nazw spotykanych na obszarze całej Polski, również w bliskiej okolicy Strzegowa, np. *Baranowski* (n. m. *Baranowo*, *Baranów* *Baranowice* NMP); *Borowski* (: n. m. *Borowo*, *Borowe*, *Borów* NMP); *Brzozowski* (: n. m. *Brzozów*, *Brzozowo* NMP); *Chmielewski* (: n. m. *Chmielewo* NMP); *Dąbrowski* (: n. m. *Dąbrowa* itp. NMP); *Dąbkowski* (: n. m. *Dąbki* itp. NMP); *Drozdowski* (: n. m. *Drozdowo*, *Drozdów*; *Drozdy* NMP); *Grabowski* (: n. m. *Grabowo*, *Grabów* NMP); *Grzybowski* (: n. m. *Grzybowo*, *Grzybów* NMP); *Jaroszewski* (: n. m. *Jaroszew*, *Jaroszewice* NMP); *Kowalski* (: n. m. *Kowala*, *Kowale* NMP); *Laskowski* (: n. m. *Laski*, *Laskowo* NMP); *Milewski* (: n. m. *Milewo* NMP); *Olszewski* (: n. m. *Olszewo* SM); *Ostrowski* (n. m. *Ostrowo*, *Ostrów*, *Ostrowy* SM); *Piotrowski* (: n. m. *Piotrów*, *Piotrowo* SM); *Sokołowski* (: n. m. typu *Sokołów*, *Sokołowo* SM); *Szymanowski* (: n. m. *Szymanów*, *Szymanowo* SM); *Tomaszewski* (: n. m. *Tomaszew*, *Tomaszowo*, *Tomaszów* SM); *Wiśniewski* (: n. m. typu *Wiśniew*, *Wiśniewo* SM); *Wojciechowski* (n. m. typu *Wojciechów*, *Wojciechowo*, *Wojciechowice* SM); *Zakrzewski* (n. m. typu *Zakrzewo*, *Zakrzew* SM).

Dwa nazwiska powstały przy użyciu derywacji paradygmatycznej: *Nicki* (: n. m. *Nick* NMP, woj. ciechanowskie); *Uniecki* (: n. m. *Unieck* SM, pow. płoński, daw. woj. ciechanowskie). Miejscowości, których nazwy stanowią podstawy słowotwórcze, leżą w bliskim sąsiedztwie Strzegowa.

Obok nazwisk odmiejscowych liczną grupę stanowią nazwiska modelowe, utworzone sufiksem *-ski* od podstaw innych niż nazwy miejscowe, najczęściej od apelatywów i imion.

Przyrostek *-ski* pełni tutaj funkcję wtórną i służy jedynie nadaniu formom przezwiskowym, imiennym oraz etnicznym struktury nazwiska (Rymut 1991, s. 52). W analizowanym materiale wystąpiło 79 antroponimów tego typu. Najwięcej z nich (54) jest motywowanych przez apelatywa należące do różnych klas znaczeniowych, np. *Bobecki* (: n. os. **Bobek*¹ SHE : ap. *bobek*); *Bramowski* (: n. os. **Brama* SHE : ap. *brama*); *Czekaliński* (: n. os. **Czekał* Gala : ap. *czekać*); *Domkowski* (: n. os. **Domek* SHE : ap. *domek*)²; *Drygowski* (: n. os. **Dryg* SHE : ap. *drygać* ‘trząść się’ SHE); *Dryjacki* (: n. os. **Dryja* SHE : ap. *dryja* ‘trzy

¹ Nazwa osobowa z * oznacza, że podstawa motywacyjna nie została odnotowana w analizowanym materiale. Zaczepnięto je z pracy S. Gali: *Polskie nazwy osobowe z podstawowym -l-/-ł- w części sufiksальной*. Łódź 1992 oraz pracy K. Rymuta: *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*. T. I. Kraków 1999; T. II. Kraków 2001.

² Możliwe, że nazwisko powstało od hipok. *Dom(e)k* SEM1 (: im. złoż. na *Dom-* typu *Domo-sław*).

oczka na kostce do grania' SW, także 'figura trójkątna, trójkąt' SW); *Dudzieński* (: n. os. **Duda* SHE : ap. *duda*); *Fijałkowski* (: n. os. **Fijałek* SHE : ap. *fijałek*); *Fitkowski* (: n. os. **Fita* SHE : ap. *fita* 'narzędzie do mierzenia średnicy drzew stojących' SW); *Folwarski* (: n. os. *Folwark*); *Godliński* (: n. os. **Godło* SHE : ap. *godło*); *Graleński* (: n. os. **Grala* Gala : ap. *grać*); *Grudzieński* (: n. os. **Gruda* SHE : ap. *gruda* lub n. os. **Grudzień* SHE : ap. *grudzień*); *Kłosieński* (: n. os. **Kłos* SHE : ap. *kłos*); *Kupniewski* (: n. os. **Kupny* SHE : ap. *kupny*); *Lawendowski* i *Lewandowski* (: n. os. **Lawenda* SHE : ap. *lawenda* Skow); *Łapieński* (: n. os. *Łapa*); *Molski* (: n. os. **Mol* SHE : ap. *mol*); *Pestkowski* (: n. os. **Pestka* SHE : ap. *pestka*); *Szafranski* (: n. os. **Szafran* SHE : ap. *szafran*); *Szaracki* (: n. os. **Szarak* SHE : ap. *szarak*); *Wiernicki* (: n. os. **Wierny* SHE : ap. *wierny*)³; *Zadrzeński* (: n. os. **Zadra* SHE : ap. *zadra*).

Osiemnaście nazwisk strukturalnych zostało utworzonych od imion. Najwięcej pochodzi od imion chrześcijańskich (15 nazwisk). Nazwiska tworzone od imion metrykalnych (7 form), np. *Adamski* (: im. *Adam* ICh); *Cyprieński* z $aN > eN$ (: im. *Cyprian* ICh); *Mikołajski* (: im. *Mikołaj* ICh); lub form hipokorystycznych (8), np. *Aniszewski* (: hipok. *Hanisz* ICh : im. *Jan*); *Fronkowski* z $aN > oN$ (: hipok. *Franek* ICh : im. *Franciszek*); *Jachowski* (: hipok. *Jach* ICh : im. *Jan*); *Mikulski* (: hipok. *Mikula* ICh : im. *Mikołaj*). 3 nazwiska utworzone od imion staropolskich, np. *Ciechałowski* (: im. *Ciech* SHE); *Gościcki* (: im. *Gościk* SNO : im. złoż. na Gościmiu typu *Gościmir*); *Jarzeński* (: hipok. *Jarek* SNO : im. złoż. na Jar- typu *Jaromir*).

Sporadycznie nazwiska strukturalne tworzone od nazw zawodów lub sprawowanych funkcji (6 form), np. *Kołodziejski* (: n. os. *Kołodziej*); *Kopacki* (: n. os. *Kopacz*); *Kuśnierski* z hiperpoprawnym *m'* zamiast *ń* (: n. os. **Kuśnierz* SHE : ap. *kuśnierz*); *Molendowski* (: n. os. **Molenda* SHE : ap. łac. *molendinator* 'młynarz' SHE); *Ślusarski* (: n. os. **Ślusarz* SHE : ap. *ślusarz*); *Włodarski* (: n. os. **Włodarz* SHE : ap. *włodarz*).

Jedno nazwisko zostało utworzone zapewne od nazwy etnicznej: *Ormiński* (: n. et. *Ormianin*).

Drugą grupę pod względem częstości występowania stanowią nazwiska zależnościowe (105). W analizowanym materiale nazwiska tego typu utworzone sufiksami *-owicz/ewicz*, oraz nowszymi *-ak*, *-ik*, *-ek*, a także sufiksem *-ów*.

Najwięcej patronimicznych nazwisk utworzone charakterystycznym dla terenu Mazowsza sufiksem *-ak* – 43 formy (Zaręba 1983, s. 532–533). Często nazwiska tego typu tworzone od imion metrykalnych (25 nazwisk), np. *Aleksandrak* (: im. *Aleksander* ICh); *Ignacak* (: *Ignacy* ICh); *Jędrzejak* (: im. *Jędrzej* ICh); *Maciejak* (: im. *Maciej* ICh); *Michalak* (: im. *Michał* ICh); *Sylwestrak* (: im. *Sylwester* ICh); *Urbaniak* (: im. *Urban* ICh) oraz hipokorystycznych form imion, np. *Antczak* (: hipok. *Antek* ICh : im. *Antoni*); *Bartczak* (: hipok. *Bartek*

³ Nazwisko może być motywowane im. *Wiernierz* (*Werner*) ICh.

ICH : im. *Bartłomiej*); *Fabjańczak* (: im. *Fabianek* ICh : im. *Fabian*); *Jędrzejczak* (: hipok. *Jędrzejek* ICh: im. *Jędrzej*); *Michalczak* (: hipok. *Michałek* ICh: im. *Michał*); *Tomczak* (: hipok. *Tomek* ICh : im. *Tomasz*); *Wojtczak* (: hipok. *Wojtek* : im. *Wojciech*).

Mniej liczną podgrupę stanowią derywaty motywowane przez nazwy osobowe typu przezwiskowego (10 form), np. *Kielbiak* (: n. os. *Kielb*); *Łapiak* (: n. os. *Łapa*).

Stosunkowo rzadko nazwiska patronimiczne powstawały od nazw zawodowych (6 nazwisk), np. *Cieszlak* z hiperpoprawnym *sz* (: n. os. **Cieśla* SHE : ap. *cieśla*); *Krawczak* (: n. os. *Krawiec*); *Sołtysiak* (: n. os. **Sołtys* SHE : ap. *sołtys*); *Szewcak* z mazurzeniem (: n. os. **Szewc* SHE : ap. *szewc*); *Zduniak* (: n. os. **Zdun* SHE : ap. *zdun*).

Dwadzieścia osiem nazwisk zależnościowych zostało utworzonych sufiksem *-owicz/-ewicz*. Najwięcej nazwisk w tej podgrupie powstało od form imiennych (14 nazw), np. *Aleksandrowicz* (: im. *Aleksander* ICh), *Antoniewicz* (: im. *Antoni* ICh); *Aramowicz* (: im. *Aram* ICh); *Augustynowicz* (: im. *Augustyn* ICh); *Dalkiewicz* (: hipok. *Dalek* SNO : im. złoż. na *Dal-* typu *Dalebor*); *Jarkiewicz* (: hipok. *Jarek* SNO : im. złoż. na *Jar-* typu *Jaromir*); *Łukasiewicz* (: im. *Łukasz* ICh); *Nizkiewicz* (: hipok. *Nizek* ICh : im. *Mikołaj*); *Szymonkiewicz* (: hipok. *Szymonek* ICh : im. *Szymon*); *Walkiewicz* (: hipok. *Walek* ICh : im. *Walenty*). Dwanaście form powstało wskutek dodania sufiksu do nazwy osobowej ojca motywowanej przez apelatyw, np. *Azertowicz* z pominięciem nagłosowego *h-* i *ar > er* (: n. os. **Hazart* : ap. *hazart* ‘przypadek, traf, los, także niebezpieczeństwo’ SW); *Gryszpanowicz* (: n. os. **Gryszpan* SHE : ap. *gryszpan* ‘bukszpan’); *Koziolkowicz* (: n. os. *Koziółek*); *Laskowicz* (: n. os. **Lasek* SHE : ap. *lasek*); *Sliwowicz* z *ś : s* (: n. os. **Śliwa* SHE : ap. *śliwa*); *Szłubowicz* z hiperpoprawnym *sz* (: n. os. **Śłuba* SHE : ap. *ślub*). Tylko dwa nazwiska zostały utworzone od nazw etnicznych (lub znaczeń przenośnych tych nazw): *Kozakiewicz* (: n. e. *Kozak* ‘mieszkaniec Ukrainy’); *Turkiewicz* (: n. e. *Turek*).

Czternaście nazwisk zależnościowych utworzono sufiksem *-ów*: od imion (6 nazw), np. *Adamów* (: im. *Adam* ICh); *Ignaców* (: im. *Ignacy* ICh); *Jakobów* (: im. *Jakub* ICh); *Marcinów* (: im. *Marcin* ICh); od nazw zawodowych (5 form), np. *Bednarzów* (: n. os. *Bednarz*); *Cieszlaków* z hiperpoprawnym *sz* (: n. os. *Cieszlak*); *Owczarzów* (: n. os. *Owczarz*); *Stolarzów* (: n. os. **Stolarz* SHE : ap. *stolarz*); *Strycharzów* (: n. os. *Strycharz*); od przezwisk motywowanych przez apelatywa (3 nazwy), np. *Folwarków* (: n. os. *Folwark*), *Miedzów* (: n. os. *Miedza*).

Również przy użyciu sufiksu *-ik/(cz)yk* powstało 14 form. Nazwiska takie tworzone były od przezwisk, np. *Folwarczyk* (: n. os. *Folwark*); *Kielbik* (: n. os. *Kielb*); *Wernik* (: n. os. **Wierny* SHE : ap. *wierny*)⁴; nazw zawodów,

⁴ Ibidem.

np. *Kaczmarczyk* (: n. os. **Karczmarz* SHE : ap. *karczmarz*); *Kowalczyk* (: n. os. *Kowal*); *Krawczyk* (: n. os. *Krawiec*); *Stolarczyk* (: n. os. **Stolarz* SHE : ap. *stolarz*); *Szewczyk* (: n. os. **Szewe* SHE : ap. *szewe*). Kilka nazwisk zostało utworzonych od imion, np.: *Fabiańczyk* (: im. *Fabian* ICh); *Fronczyk* z *aN > oN* (: hipok. *Franek* ICh : im. *Franciszek*); *Wojcik* (: hipok. *Wojt* : im. typu *Wojciech*).

Nazwiska z sufiksem *-ek* wystąpiły 6 razy. Sklasyfikowałam je jako patronimiczne, gdyż są one elementami tzw. ciągów nobilitacyjnych, pokazujących proces formowania się nazwiska. Tworzono je od apelatywów, np. *Chrzustek* (: n. os. **Chrzust* : ap. *chrzęścić*, *chrzęst* SHE); *Koziołek* (: n. os. *Kozioł*); *Soborek* (: n. os. **Sobor* SHE : ap. *sobór*); form imiennych, np. *Fronczek* z *aN > oN* (: hipok. *Franek* ICh : im. *Franciszek*); *Naborek* (: im. *Nabor* BMSZ) oraz nazw zawodów, np. *Kuśmirek* z hiperpoprawnym *m'* (: n. os. **Kuśnierz* SHE : ap. *kuśnierz*).

W zgromadzonym materiale wystąpiły również nazwiska charakteryzujące (26 form). Najwięcej z nich zostało utworzonych na drodze tzw. derywacji semantycznej – poprzez przeniesienie wyrazów z kategorii apelatywów do kategorii nazw własnych bez zastosowania środków słowotwórczych.

Podstawy nazwisk charakteryzujących stanowią przede wszystkim rzeczowniki (17 nazwisk), należące do różnych klas znaczeniowych, np. *Dąb* (: n. os. **Dąb* SHE : ap. *dąb*); *Folwark* i *Folwarek* ze wstawnym *e* (: n. os. **Folwark* SHE : ap. *folwark*); *Kiec* (: n. os. **Kiec* SHE : ap. *kiec* ‘inaczej ptak derkacz’ SW); *Kielb* (: n. os. **Kielb* SHE : ap. *kielb* ‘gatunek ryby’ SW); *Kiep* (: n. os. **Kiep* SHE : ap. *kiep* ‘dureń, cymbał, głupiec’ SW, także ‘srom niewieści’ SW); *Klej* (: n. os. **Klej* SHE : ap. *klej*); *Kocot* (: n. os. **Kocot* SHE : ap. gw. *kocot* ‘tasiemka przy czepku dziecięcym’ SW); *Kozioł* (: n. os. **Kozioł* SHE : ap. *koziół*); *Krzak* (: n. os. **Krzak* SHE : ap. *krzak*); *Łapa* (: n. os. **Łapa* SHE : ap. *łapa*); *Łza* (: n. os. **Łza* : ap. *łza*); *Miedza* (: n. os. **Miedza* SHE : ap. *miedza*); *Pikuła* (: n. os. **Pikuła* SHE : ap. *pikuła* ‘karzeł’ SHE, także ‘pół centa’ SHE); *Pogłodek* (: n. os. **Pogłodek* SHE : ap. stp. *pogłodek* ‘rodzaj bułki, kromka chleba’ SHE); *Pospiech* z hiperpoprawnym *sz* (: n. os. **Pośpiech* SHE : ap. *pośpiech*); *Wujek* (: n. os. **Wujek* SHE : ap. *wujek*) oraz przymiotniki (3 formy) *Juczny* (: n. os. **Juczny* : ap. *juczny* ‘o bydle: służący do noszenia worków; objuczony’ SW); *Ogrodowy* (: n. os. **Ogrodowy* SHE : ap. *ogrodowy*); *Wąski* (: n. os. **Wąski* SHE : ap. *wąski*).

Sześć nazwisk powstało wskutek derywacji sufiksальной na gruncie onimicznym: *Figaj* (: n. os. **Figa* SHE : ap. *figa*); *Dziadak* (: n. os. **Dziad* SHE : ap. *dziad*); *Żartak* (: n. os. **Żarło* SHE : ap. *żarło* ‘jadło’ SHE).

Szesnaście nazwisk motywowanych jest przez nazwę zawodu, np. *Bednarz* (: n. os. **Bednarz* SHE : ap. *bednarz*); *Gancarz* z uproszczeniem grupy spółgłoskowej (: n. os. **Garncaz* SHE : ap. *garncaz*); *Garbarz* (: n. os. **Garbarz* SHE

: ap. *garbarz*); *Gontarz* (: n. os. **Gontarz* SHE : ap. *gonarz* ‘ten co robi gonty, albo dachy nimi pokrywa’ SW); *Kołodziej* (: n. os. **Kołodziej* SHE : ap. *kołodziej*); *Kopacz* (: n. os. **Kopacz* SHE : ap. *kopacz*); *Kowal* (: n. os. **Kowal* SHE : ap. *kowal*); *Krawiec* (: n. os. **Krawiec* SHE : ap. *krawiec*); *Owczarz* (: n. os. **Owczarz* SHE : ap. *owczarz*); *Pastuch* (: n. os. **Pastuch* SHE : ap. *pastuch*); *Sartor* (: n. os. **Sartor* SHE : ap. łac. *sartor* ‘krawiec’); *Strycharz* (: n. os. **Strycharz* SHE : ap. *strycharz* ‘rzemieślnik wyrabiający cegły’ SW); *Sztermach* z hiperpoprawnym *sz* (: n. os. **Stelmach* SHE : ap. *stelmach* ‘rzemieślnik zajmujący się wyrobem wozów’ SW).

Następną, mniej liczną grupę stanowią nazwiska odimienne (9 form), powstałe wskutek przeniesienia nazwy z klasy imion do klasy nazwisk. Nazwiska takie są równe imionom metrykalnym (1), np. *Otto* (: im. *Otto* ICh) oraz w znacznej większości formom hipokorystycznym (8), np. *Antek* (: hipok. *Antek* : im. *Antoni*); *Balcer* (: im. *Balcer* ICh : *Baltazar*); *Matus* z mazurzeniem (: im. *Matusz* ICh : im. *Mateusz*); *Tomek* (: hipok. *Tomek* ICh : im. *Tomasz*); *Władysław* (: hipok. *Władysław* : im. *Władysław*).

W analizowanym materiale wystąpiło również 6 nazwisk obcych. Wszystkie są pochodzenia niemieckiego. W dwóch formach doszło do polonizacji fonetyczno-graficznej, np. *Cymer* (niem. ap. *Zimmer* ‘pokój’ lub ‘drzewo budowlane’ SHE); *Gibert* (: niem. n. os. *Gilbert* SHE). Cztery nazwy są hybrydami, w których podstawą jest niemiecka nazwa osobowa, a sufiks jest polski, np. suf. *-ski*: *Gerlicki* (: niem. n. os. *Gerlich* SHE); *Gocki* (: niem. n. os. *Gotz* SHE) oraz *-owicz*: *Ligmanowicz* (: niem. n. os. *Ligmann* SHE) i *-ych*: *Gernych* (: niem. n. os. *Gern* SHE).

Obok nazwisk mężczyzn w materiale wystąpiły również nazwiska kobiece. Większość nazwisk żeńskich utworzono za pomocą derywacji paradygmatycznej (końcówką fleksyjną *-a* od nazwisk męskich zakończonych sufiksem *-ski* lub jego wariantami)⁵, np. *Bartkowska* (: *Bartkowski*); *Bojanowska* (: *Bojanowski*); *Czachorowska* (: *Czachorowski*); *Gadomska* (: *Gadomski*); *Kozłowska* (: *Kozłowski*); *Sieradzka* (: *Sieradzki*); *Bobeczka* (: *Bobeczki*); *Kaniecka* (: *Kaniecki*), *Rutecka* (: *Rutecki*). Formant *-a* nie wnosił żadnych informacji o stanie cywilnym nosicielki nazwiska.

W materiale wystąpiło tylko kilka nazw kobiecych, utworzonych za pomocą derywacji słowotwórczej – nazwy żon (marytonimy) oraz córek (patronimy). Nazwy żon tworzone za pomocą sufiksu *-owa* najprawdopodobniej od imion mężów: *Fronkowa*, *Bartłomiejowa*, *Banaszkowa*, *Jakubowa*. Dwie formy utworzone sufiksem *-ka*: *Smutniczka* i *Garbarka*. Nazwiska córek powstały za pomocą formantu *-ówna*: *Wojtowna*, *Janowna*, *Pawłowna* (w materiale w N. l. poj. – *Pawłówną*), *Adamowna*, *Mroczkowna*.

⁵ Najwięcej nazwisk mężczyzn zostało utworzonych sufiksem *-ski* lub jego wariantami.

Najczęściej nazwy kobiece zapisywano w formie równej nazwisku męskiemu. Dotyczy to nazwisk tzw. rzeczownikowych, np. *Aleksandrowicz, Bednarz, Fabiańczyk, Kielbiak, Łza, Sołtysiak*, itp.

W końcu XVIII w. i na początku XIX w. na badanym terenie formy nazwisk nie były jeszcze ostatecznie ustabilizowane. W analizowanym materiale dominują nazwiska z sufiksem *-ski* lub jego wariantami. Od XVII w. do nazwisk przerwiskowych, charakterystycznych dla mieszczan i chłopów dodawano sufiks *-ski*. Nazwiska zakończone tym formantem były wówczas modne i były szansą na społeczną nobilitację dla osób noszących nazwiska nieszlacheckie (Dubisz 1985, s. 98). Uznawano je również za typowo polskie (Bystroń 1993, s. 95). Nazwiska z sufiksem *-owicz/ewicz* również odbierano jako lepsze. Według Jana S. Bystroń, w XVIII w., gdy przyrostek ten nie pełnił już pierwotnej funkcji patronimicznej, tworzone za jego pomocą nazwiska strukturalne (Bystroń 1993, s. 103).

W materiale wystąpiły nazwiska utworzone za pomocą różnych formantów od tych samych podstaw motywacyjnych. Na badanym terenie proces kształtowania się nazwiska przebiegał dwuetapowo: pierwotnie nastąpiło odejście od form motywowanych przez apelatywa poprzez dodanie formantu z elementem *k* (*-'ak, -ek, -ik*) oraz *-ów*, wtórnie wystąpiła nobilitacja polegająca na dodaniu sufiksu *-ski* lub *-owicz*.

a) nobilitacja do nazwiska z suf. *-ski* lub jego wariantami:

– od nazw osobowych równych przezwiskom:

Dąb → *Dąbkowski*; *Folwark* → *Folwarczyk, Folwarków* → *Folwarski*; *Kozioł* → *Koziołek* → *Koziołkiewicz* → *Kozłowski*; *Łapa* → *Łapiak* → *Łapieński*;

– od nazw osobowych równych nazwom zawodowym:

Kołodziej → *Kołodziejski*; *Kopacz* → *Kopacki*; *Kowal* → *Kowalczyk* → *Kowalski*;

– od nazw osobowych równych formom odmiennym:

Fronc → *Frocza*, *Fronczyk*, *Frączek* → *Fronczkowski*;

b) nobilitacja do nazwiska patronimicznego:

– od nazw osobowych równych formom odmiennym lub odmiennych patronimicznych:

Aleksandrak → *Aleksandrowicz*; *Wojcik, Wojciak, Wojteczak* → *Wojtowicz*.

Podsumowanie

1. Najwięcej nazwisk zostało utworzonych za pomocą sufiksu *-ski* (248 nazwisk, w tym 169 odmiejscowych, 79 strukturalnych). Mniej jest nazwisk zależnościowych (105 nazw).

2. Stosunkowo niewiele nazwisk utworzono poprzez przeniesienie apelatywów (26 form), nazw zawodowych (16) i imion (9) do klasy nazwisk.

Z analizowanego materiału wyekscerpowałam 6 nazwisk motywowanych przez nazwę obcą.

3. Najwięcej nazw odnoszących się do kobiet powstało wskutek derywacji paradygmatycznej za pomocą końcówki fleksyjnej *-a*. Wystąpiły nieliczne marytonimy, utworzone sufiksami *-owa* i *-ka* oraz kilka form patronimicznych z formantem *-ówna*. Najczęściej jednak nazwiska kobiece (tzw. rzeczownikowe) zapisywane były w formie równej nazwisku męskiemu.

4. Kilkanaście wyekscerpowanych serii nobilitacyjnych ukazuje proces kształtowania się nazwiska na badanym terenie.

Wykaz skrótów

- BMSZ – M. Malec: *Budowa morfologiczna staropolskich złożonych imion osobowych*. Wrocław 1971.
- Gala – S. Gala: *Polskie nazwy osobowe z podstawowym -l/-ł- w części sufiksalfnej*. Łódź 1992.
- ICH – M. Malec: *Imiona chrześcijańskie w średniowiecznej Polsce*. Kraków 1994.
- NMP – *Nazwy miejscowe Polski. Historia. Pochodzenie. Zmiany*. Red. K. Rymut. T. I–VII. Kraków 1996–2007.
- SEM1 – *Słownik etymologiczno-motywyacyjny staropolskich nazw osobowych*. Cz 1: *Odapelatywne nazwy osobowe*. Oprac. A. Cieślakowa przy współudziale J. Szymowej i K. Rymuta. Kraków 2000.
- SG – *Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Red. B. Chlebowski, W. Walewski. T. XI. Warszawa 1890 (reprint: Warszawa 1987).
- SHE – K. Rymut: *Nazwiska Polaków. Słownik historyczno-etymologiczny*. T. I. Kraków 1999; T. II. Kraków 2001.
- Skow – K. Skowronek: *Tajemniczy Lewandowski. O etymologiach onomastycznych*. „Onomastica” XLV, 2000, s. 27–41.
- SM – *Spis miejscowości w Polsce*. Red. G. Strycharz. T. II, 2000.
- SNO – M. Malec: *Staropolskie skrócone nazwy osobowe od imion dwuczłonowych*. Wrocław 1982.
- SW – J. Karłowicz, A. Kryński, W. Niedźwiedzki: *Słownik języka polskiego*. T. I–VIII. Warszawa 1900 (reprint: 1952).

Literatura

- Bubak J. (1986): *Proces kształtowania się polskiego nazwiska mieszczańskiego i chłopskiego*. Kraków.
- Bystron J. S. (1993): *Nazwiska polskie*. Warszawa.
- Dubisz S. (1985): *O „nobilitacji” nazwisk mieszczańskich na Mazowszu w XVII i XVIII w.* „Prace Filologiczne”. T. XXXII, s. 97–107.
- Jasiński M. (1996): *Z dziejów Strzegowa i jego szkoły średniej*. [W:] *Ziemia Zawkrzeńska*. Red. R. Juszkiewicz. T. III. Mława, s. 265–282.
- Panasiuk A. (2007): *Osada na pograniczu Zawkrza*. „Głos Mławy”, nr 35549, s. 9.
- Rospond S. (1984): *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*. Wrocław.
- Rymut K. (1991): *Nazwiska Polaków*. Wrocław.

- Szulowska W. (2004): *Dawna antroponimia Mazowska (XV–XVII w.)*. Olsztyn.
- Zaręba A. (1983): *Formy nazwisk żon i dzieci w dialektach języka polskiego*. [W:] idem: *Pisma polonistyczne i slawistyczne*. Warszawa–Kraków, s. 500–569.
- Zierhoffer K. (1957): *Nazwy miejscowe północnego Mazowsza*. Wrocław.

Summary

This article constitutes an analysis of old surnames of the parish dwellers of Strzegowo in Masovia.

According to the analysis, the most substantial group comprises the surnames coined by using the suffix *-ski* (248 units, including 169 toponyms and 79 structural ones). Patronimical surnames, on the other hand, consist of only 105 units; most of these formations (43) end, in turn, with the suffix *-'ak*.

Merely a few surnames are coined via the transference of appellatives (26 formations), professional names (16 formations) and names (9 formations) to the class of names. In the linguistic material, also 6 foreign names are noted.